

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Цвета Йорданова Зафирова, ИУ - Варна
на дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор“

в област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки,
професионално направление 3.7 Администрация и управление, докторска
програма „Организация и управление извън сферата на материалното
производство“

Автор: Дияна Златева Янева

Тема: „Иновативни модели за кариерно ориентиране и
професионална реализация на учениците“

Научен ръководител: доц. д-р Иванка Банкова

1. Общо описание на представените материали

Със заповед №407 от 2.07.2024 г. на Ректора на ВСУ „Черноризец
Храбър“ (ВСУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване
на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Иновативни
модели за кариерно ориентиране и професионална реализация на
учениците“. Автор на дисертационния труд е Дияна Златева Янева.

Представеният комплект материали е в съответствие с чл.2 от
Наредба№12 за придобиване на ОНС „доктор“ във ВСУ. Дияна Янева е
представила своя дисертационен труд, отговарящ на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ
и нормативната уредба на ВСУ. Приложените документи, вкл. и
наукометричните показатели, показват, че са спазени всички изисквания в
областта и тя може да се яви на защита на дисертацията си.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Дияна Янева получава бакалавърска степен по „Психология“ от ШУ
„Епископ Константин Преславски“ и магистърска степен по същата
специалност през 2008 г. във ВСУ „Черноризец Храбър“. След
завършването им започва работа като психолог в „Бизнес Агенция“ Варна
и кариерен консултант в Център за кариерно ориентиране (ЦКО) – Варна,

където става негов ръководител от 2016 г. От 2018 г. е директор на Центъра за подкрепа за личностно развитие – ЦКО – Варна. Била е докторант на самостоятелна подготовка в докторска програма „*Организация и управление извън сферата на материалното производство*“ в катедра „Администрация и управление“ на ВСУ „Черноризец Храбър“.

Участвала е в множество обучения и специализации, свързани с кариерното консултиране. Член е и сертифициран кариерен консултант на Националната мрежа GCDF на активно практикуващите кариерни консултанти в РБългария. Сертифициран медиатор е със специализация по образователна медиация. Владее немски и английски.

3. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд на Дияна Янева е структуриран във въведение, изложение в три глави, заключение, списък на използваната литература с общ обем от 190 страници. Включени са и 2 приложения. Библиографската справка съдържа 239 литературни източника (от тях 64 нормативни, стратегически и статистически документи), вкл. на немски и на английски език. Основният текст (162 с.) съдържа 11 таблици и 17 фигури.

Избраната тема е актуална и особено значима сега, когато е налице трудната адаптация на младите хора към промените, свързани с приложението на информационните и комуникационни технологии (ИКТ) при кариерното им ориентиране и необходимостта от консултиране в тази област. Тяхната бъдеща реализация в пазара на труда зависи много от тези процеси. Поради посочените причини разработването на иновативен модел за кариерно ориентиране и консултиране ще помогне за вземането на подходящи решения за професионална реализация на учениците. Това е провокирало авторката да се насочи към тази тематика.

При реализацията на поставените цел и задачи е приложен подходящ инструментариум. Акценти са комплексният метод и интегрираният

подход за изследване на учениците от гимназиалния етап на обучение за установяване на отношението им към проблемите, свързани с кариерното ориентиране.

Формулираните ограничителни условия прецизират обхвата на изследването и очакванията от него. Избраната методика позволява постигането на изследователската цел и доказването на работните хипотези. На тази основа и с експертните си знания и опит Дияна Янева разработва иновативен модел за кариерно ориентиране на учениците от гимназиалния етап на обучение.

В структурно отношение съществува баланс между отделните глави, което е добър атестат за авторката. Отделните раздели (глави и параграфи) са изведени в логическа последователност и обслужват целта на дисертацията. Структурата и съдържанието изясняват темата на дисертационния труд. Изхождайки от посоченото общо представяне на обема и структурата на дисертационния труд, същият напълно отговаря и съответства на изискванията на чл. 27, ал. 2 от ППЗРАСРБ.

Въведението съдържа всички необходими компоненти. Доказани са актуалността и значимостта на изследваната тематика. Изследователският проблем е формулиран коректно, изяснена е методологията на изследването. Съобразно целта авторката е дефинирала седем научно-изследователски задачи, които следва в структурата и съдържанието на дисертацията. Изследователската теза дава насоката на изследването.

В **глава първа** авторката представя теоретичния фундамент на основата на анализ и оценка на голям обем специализирана литература. Посочени са различни тълкувания на понятието „кариерно ориентиране“, вкл. и българските учени, изследвали тази област. На тази основа са търсени насоките за развитието му в съвременния етап, като се прилагат специализирани знания и умения, свързани с дигитализацията. Интерес представляват резултатите от проучванията на авторката на факторите,

обуславящи необходимостта от приложението на иновациите в кариерното ориентиране. Защи́тава се становището, че „кариерното ориентиране е ефективно само ако е вградено в образователната система (с.22)“ и на тази база са търсени подходящи решения и насоки за неговото развитие чрез включването му в общите политики на образованието на учениците, тъй като то „популяризира ползата от придобиване на професионална квалификация като възможност за кариерно израстване“ (с.21). Дискутирани са несъответствията между уменията на завършващите средно образование и реалните потребности на пазара на труда като основен проблем на младите хора, търсещи своята реализация.

Във **втора глава** са показани резултатите от анализа на използваните подходи в областта на иновативната педагогика, като дигиталното кариерно ориентиране и консултиране са представени като педагогическа иновация. Показани са фазите на интегрираното допълнително обучение, добило популярност през последните години, като преминаване от присъствено към самостоятелно е-обучение. Анализирани са различни подходи в теорията и практиката като е направен изводът, че дигиталните предложения са добро допълнение към аналоговите и не се посочват като алтернатива за окончателна замяна. Търсена е връзката и зависимостта между неподходящия избор на кариера и обучение на учениците и високия процент на отпадане от училище с последваща значителна младежка безработица. Проучването, направено от авторката, на добрите практики в тази област е с практическо приложение. Акцент в тази глава и принос са представените същностни характеристики на моделите за компетентност в кариерното ориентиране, вкл. и в българската практика.

Авторката в **трета глава** е представила нормативната рамка и стратегическите документи в изследваната област, демонстрирайки завидни познания. Разработена е методика за изследване на възможностите за интегриране на дигиталното кариерно ориентиране и консултиране в

средното образование, която е апробирана в периода от януари 2023 г. до март 2024 г. с ученици от 8 до 12 клас във варненските държавни и общински училища, като са представени резултатите. Интерес представляват изводите от проведеното проучване за нивото на компетентност на средношколците. Предложена е технология за усъвършенстване на системата за кариерно ориентиране и консултиране чрез интегриране на различни подходи и методи, инструменти и форми, както и приложение на добрите практики в дистанционно-присъствена среда. Използваният изследователски инструментариум показва сериозни знания и умения в областта.

Принос на авторката е разработеният иновативен модел за кариерно ориентиране и консултиране, в който се съвместяват аналогови и дигитални методи. Предложена е рамка на компетентността в областта, включваща 5 нива на компетентност. В резултат на апробацията на модела са изведени важни изводи за кариерното ориентиране в средното образование, което им придава практическа насоченост и приложимост.

Заключението обобщава получените резултати в дисертационния труд. Доказани са тезата (под условие) и хипотезите в емпиричното изследване, изпълнени са целта и поставените задачи. Показани са и възможностите за приложение на резултатите от изследванията.

4. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Основните приносни моменти в дисертационния труд на Дияна Янева могат да бъдат определени като научни и научно-приложни. Те представляват дообогатяване на методологията за кариерно ориентиране на учениците от средните училища в България.

А. Научни приноси

- Обогатени са научните познания за управление на образованието чрез сравнителен анализ и систематизация на добрите практики и модели за кариерно ориентиране на гимназистите и на тази основа е предложен

инструментариум за проучване на дигиталната кариерна компетентност, съобразени със специфичните условия на образователната ни система и пазара на труда.

- В резултат на задълбочен анализ и оценка на научната литература и практиката в областта е доказана необходимостта от приложение на иновациите в кариерното ориентиране и консултиране в средното образование и са изведени факторите, обуславящи въвеждането им.

Б. Научно-приложни приноси

- Разработен и апробиран е иновативен модел за кариерно ориентиране на учениците от гимназиален етап, в който са съчетани аналогови и дигитални методи.

- Предложен и апробиран е методически инструментариум за изследване на възможностите за интегриране на дигиталното кариерно ориентиране в средното образование.

- Формулирани са важни изводи и препоръки, както от методологичен характер, така и практико-приложни, за различните нива на управление на средното образование в България, като са посочени ползите и недостатъците от приложението на предложения иновативен модел.

Посочените приноси отразяват реално основните постижения и резултати в дисертационния труд на Дияна Янева.

5. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Резултатите от изследванията на авторката са представени чрез 5 броя публикации – 3 статии и 2 доклада (вкл. 1 в съавторство) в авторитетни издания. Те са по проблеми, свързани с дисертационния труд и осигуряват публичност на идеите ѝ. Обемът на научната ѝ продукция съответства на условията и реда за придобиване на ОНС „доктор“

6. Лично участие на докторантката

Дияна Янева е приложила и изискваната от ППЗРАСРБ декларация за оригиналност на получените резултати. Съдържанието на дисертационния

труд и това на автореферата потвърждават, че същите са самостоятелно дело на авторката.

7. Автореферат

Авторефератът е в обем 36 стр. и съответства на съдържанието на дисертационния труд. Той отразява точно и в синтезиран вид представеното научно изследване и постигнатите резултати от него.

8. Критични забележки и препоръки

В представения за рецензиране дисертационен труд не са констатирани съществени теоретични, логически и методически грешки. Допуснати са някои несъществени, характерни за подобен род изследвания, предимно от технически характер (напр. не е прието да се посочват академичните длъжности и научните степени на цитираните автори; в тезата и хипотезите са вмъкнати неуместни за такъв тип твърдения изрази - „предполага се...“, „може да се предположи..(хипотеза 2)“; предметът и обектът на изследване имат нужда от прецизиране и др.)

Препоръчително е да се определя степента на изследване на тематиката от различните учени като се проследи еволюцията ѝ - да се преподредят цитатите и изброяването на авторите по годините на източниците им, за да се покаже развитието на теоретичните постановки в областта в научните и приложни изследвания. Необходимо е и да се показва авторовото становище и позиция по отношение на изследваните понятия, както и да се демонстрира по-голяма критичност.

Бих препоръчала на Дияна Янева да продължи своите изследвания в областта, тъй като кариерното ориентиране на гимназистите е много сериозен проблем понастоящем. Резултатите от нейния дисертационен труд трябва да получат по-голяма известност сред ръководствата на българското образование на национално и регионално ниво.

Към Дияна Янева имам следните въпроси:

- Какво определение бихте дали вие на понятието „кариерно образование“, което използвате в дисертационния си труд?

- Считате ли, че иновативният ви модел за кариерно ориентиране може да се приложи в този вид в частните средни училища? А какви биха били резултатите от приложението му в други градове в България?

9. Лични впечатления

Не познавам лично Дияна Янева. Впечатленията ми за нея са от предоставените материали по конкурса.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Представеният дисертационен труд на Дияна Янева представлява завършено изследване на актуален проблем на българската практика в областта на кариерното ориентиране и професионалната реализация на учениците. Той отговаря на изискванията на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и нормативната уредба на ВСУ „Черноризец Храбър“. Съдържанието му показва, че тя притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения в областта и възможности за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, давам своята **положителна оценка** и предлагам на почитаемото научно жури да присъди ОНС „доктор“ на Дияна Златева Янева в област на ВО: *3. Социални, стопански и правни науки, ПН 3.7 Администрация и управление*, докторска програма *„Организация и управление извън сферата на материалното производство“*.

25.07.2024 г.

Рецензент:.....

(проф. д-р Цвета Зафирова)